

Onko kaupungin historia kaupunkihistoriaa?

Historiallisen *Aikakauskirjan* numeron 2/2019 teemana oli kaupunkihistoria. Johdantoluvussa Tanja Vahtikari, Matti O. Hannikainen ja Samu Nyström esittelivät modernin kaupunkihistorian linjoja. Pikakatsaus suomalaisen tutkimustraditioon väheksyy melkoisesti menneiden sukupolvien tutkimuksia ja antaa siksi aihetta muutamaan kommenttiin. Väite kaupunkihistoriasta nuorena tutkimus-suuntauksena herättää kysymään, eikö kaupungin historia ole kaupunkihistoriaa.

Artikkelissa mainitaan kaupunkien historioina vain 1700-luvulla laaditut, Turku, Oulua ja Helsinkiä kokevat teokset. Ne olivat oikeastaan kaupunkeja ylisteleviä kuvauksia, jotka sisälsivät myös tietoja paikkakuntien menneisyydestä. Modernin historiantutkimuksen kanssa niillä ei ollut juuri tekemistä. Vasta 1800-luvun lopulla kaupunkien historiaa alettiin todella tutkia. Autonomian kauden kolme viimeistä vuosikymmentä tuottivat merkittäviä kaupunkien historioita, jotka loivat pohjan tieteelliselle kaupunkihistorialle. Ne viitoittivat myös suuntaa paikallishistorian tutkimukselle.

Vuonna 1889 alkoi ilmestyä Carl von Bonsdorffin *Åbo stads historia på sjuttonde seklet*,¹ joka herätti aikanaan huomiota myös Ruotsissa. Teos ei rajoitu pelkästään hallintohistoriaan tai kaupungistumiseen, vaan siinä käsitellään laajasti elinkeinoelämää ja yhteiskuntaluokkia. Sieltä löytyy muun muassa luku, jossa kerrotaan naisten yritystoiminnasta Turussa. Mainittakoon myös J. W. Ruuthin Porin, Viipurin ja Turun historiat sekä Väinö Voionmaan klassikon asemaan nostettu Tampereen historia. Voionmaa katsoi, että taloudelliset voimat vaikuttivat myös liikenneoloihin ja kaupankäyntiin. Väkiluvun voimakas

kasvu muokkasi elämäntapaa ja toimintamalleja perin pohjin. Tampereen uusimmassa historiassa pääosassa olivat kansanjoukot ja laitokset, eivät johtavat persoonallisuudet.² Tutkimukset olivat yleensä tilaustöitä, mutta monet käsikirjoitukset kävivät läpi asiantuntijoiden tieteellisen arvioinnin ennen julkaisemista. Kun puhutaan suomalaisesta kaupunkihistoriasta, näitä tutkimuksia ei voi sivuuttaa. Ne Laura Kolbekin mainitsee kaupunkitutkimuksen traditiota käsittelevässä artikkelissaan.³

Kirjoittajat leimaavat jatkossa varhaiset kaupunkihistoriat paikallishistorian tutkimukseksi ja siirtyvät syyttämään Paikallishistoriallista Toimistoa (perustettu 1933) tutkimuksen kaavamaisuudesta. Tässä he vetoavat Pekka Ahtiaisen ja Jukka Tervosen⁴ luomaan ajatusrakennelmaan siitä, että Toimisto pyrki ohjaus- ja neuvontatyössään standardointiin ja keskenään vertailukelpoisten teosten tuottamiseen, jotta paikallishistoriat voisivat toimia valtakunnan historian pohja-aineistona. Paikallishistoriallisella Toimistolla on laaja arkisto, johon kuuluu pöytäkirjojen ja kirjeenvaihdon ohella satoja eri tutkimushankkeita koskevia asiakirjoja ja tarkastuslausuntoja. Pöytäkirjoihin tai muistioihin ei ole kirjattu ainoatakaan keskustelua, jossa olisi kehitelty jonkinlaista tutkimuksen sisältökaavaa. Tekeillä olevassa tutkimuksessani en ole havainnut viitteitä tällaisen mallin olemassaolosta myöskään hankeaineistoissa, vaan jokaista tutkimushanketta käsiteltiin yksilöllisesti ja sivumääriä sekä rakenteita pohdittiin tapaus kerrallaan. Ainoat kaavat, joita arkistosta löytyy, koskevat työsopimuksia, aikatauluja ja palkkaehtoja. Työsopimukseen liitettiin vuodesta 1949 alkaen yleisluontoinen luettelo lähdeaineistoista, joita tutkijoiden odotet-

1. Teos ilmestyi useiden vihkojen sarjana vuosina 1889–1894.

2. Väinö Voionmaa, Tampereen kaupungin historia. Tuloksia ja kokemuksia. *Historiallinen Aikakauskirja* 9:5 (1911), 343–353.

3. Laura Kolbe, Kaupunkitutkimuksen traditio. Jatkuvuksia ja murroksia Suomessa ja Skandinaviassa. Teoksessa Lähteenmäki, Maria (toim.) *Maa, seutu, kulmakunta. Näkökulmia aluehistorialliseen tutkimukseen*. SKS 2009, 93–94.

4. Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen, Paikallishistorian kaavan pitkä kaari – ja tulevan akateemikon kriittinen katse. Teoksessa Pekka Ahtiainen & Jukka Tervonen & Kari Teräs (toim.) *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suunta-
viivoja*. Vastapaino 2010, 27–90.

tiin soveltuvin osin käyttävän työssään. Valtaosa hankkeista koski maalaiskuntia.

Toimiston ohjaustyössä keskityttiin alkuvaiheessa vahvasti lähteiden tutkimiseen ja tulkitoihin. Jo 1940-luvulla alettiin kiinnittää huomiota tutkimuksen problematiikkaan ja rakenteisiin. Mainittakoon Pentti Renvallin vuonna 1945 julkaissuun artikkeli ”Paikallishistorian tutkimus ja paikallishistorian esitys”, jossa hän nosti tutkimuksen kohteeksi maantieteellisen paikan sijaan alueella asuneen ja vaikuttaneen yhteisön. Eino Jutikkala esitteli brittiläistä paikallishistorian tutkimusta esitelmässään vuodelta 1958. Tässä yhteydessä hän nimenomaan korosti, että tavoitteena oli teosten erilaisuus, ei yhtäläisyys.⁵ Historiahankkeita ja niiden dispositioluonnoksia ruodittiin myös yliopistossa professorien Eino Jutikkala, Armas Luukko ja Aimo Halila johtamissa seminaareissa. Keskusteluja paikallishistoriallisen tutkimuksen tehtävistä, rakenteista ja näkökulmista löytyy edelleen Toimiston seminaariraporteista.⁶

Lukijan silmissä monet paikallishistoriat vaikuttavat kaavamaisilta ja niiden dispositiot kuin samasta puusta veistetyiltä. Vaikutelmaa tehostaa vielä toteava ja puiseva otsikointi. Kysymys siitä, mistä tämä samankaltaisuus johtuu, vaatii vielä pohdiskelua. Kyse ei siis ollut tietoisesta ohjauksesta. Ei kuitenkaan ole vaikeaa olettaa kirjoittajien ottaneen mallia toistensa töistä, jos niitä oli julkisesti kiiteltu. Jutikkalan edellä mainitun alustuksen jälkeen käydyssä keskustelussa maisteri Päiviö Tommila luetteli koko joukon syitä, miksi monet pitäjien tarinat muistuttivat toisiaan.

Syynä saattoi olla liian lyhyeksi puristettu työaika, kiire, tutkimuksen sivutoimisuus, välinpitämättömyys tai intressien ja tiedon puute.⁷

Aikakauskirjaan johdantoluvun kirjoittaneet tutkijat kiittävät aiheesta paikallishistoriallisen tutkimuksen tekijöitä ja töiden laadukkuutta, mutta palaavat sitten jälleen väitteeseen, että jokin kaava rajasi monia aiheita tutkimuksen ulkopuolelle. Väite tutkimusten sisältöä, problematiikkaa tai rakennetta koskevan ”kaavan” olemassa olosta ja käytöstä olisi syytä dokumentoida. Kuten jo aikaisemmin huomautin, kukaan ei ole kertonut, millainen tämä kaava oli sisällöltään, kuka sen laati, milloin se laadittiin ja miten sitä Paikallishistoriallisen Toimiston neuvontatyössä käytettiin. Toimiston arkistosta väitteelle ei löydy tukea.

Uudet näkökulmat ja kansainväliset virikkeet ovat tuoneet niin kaupunkihistorian kuin muunkin paikallishistorian tutkimukseen moninaisuutta ja erilaisuutta. Niin kuuluu ollakin. Tutkimus kehittyä ja muuttuu ajassa. Meidän aikamme ihmisiä kiinnostavat eri näkökulmat ja tutkimuskohteet kuin esi-isiämme, mutta oman tutkimusalan traditio on välttämätöntä tuntea, jotta teoksia voidaan arvottaa eettisesti kestävin perustein. Tutustuminen oman tutkimusalan traditioon on yleensä antoisa ja avartava kokemus.

FT Pirkko Leino-Kaukiainen on Helsingissä asuva vapaa tutkija.

5. Pentti Renvall, *Paikallishistorian tutkimus ja paikallishistorian esitys*. Turun Historiallinen yhdistys & Kustannus Oy Aura 1945, 204–228; Eino Jutikkala, Paikallishistorian tutkimuksesta Englannissa – ja Suomessa. *Suomalainen Suomi* 26:5 (1958), 334–337.

6. Ks. esim. Antero Penttilä (toim.) *Paikallishistoria tänään*. Paikallishistoriallinen Toimisto & WSOY 1968; Toivo J. Paloposki & Antero Penttilä (toim.) *Paikallishistoria ja historiantutkimus*. Paikallishistoriallinen Toimisto 1970.

7. *Suomalainen Suomi* 1958, 337.